

Rádióinterjú Dohnányi Ernő 82. születésnapján*

Fordította és közreadja Kusz Veronika

Roy Flynn: – Ma ünnepli születésnapját egy nagyszerű zenész: Dohnányi Ernő. Itt, a Florida State University-n abban a megtiszteltetésben lehet részünk, hogy személyesen is körünkben tudhatjuk őt, hiszen Dohnányi az FSU zenei tanszékének professzora.¹ De ebben a pillanatban ünnepi műsorokat adnak londoni, New York-i, washingtoni és párizsi rádióállomások is, állomások a világ minden részén, ahol szeretik a Dohnányi-zenét. Nekik ott vannak a mester művei – mi azonban kiváltságosak vagyunk: nekünk itt van ő maga. Hallgatóink nevében is hadd kívánjak boldog születésnapot és további sok szép évet! (Fotó: Dohnányi néhány évvel korábbi születésnapi köszöntésén felesége és Kilényi Edward társaságában.)

Dohnányi Ernő: – Nagyon köszönöm a jókívánságokat! Az én koromban valóban kell „további sok” évet kívánni, hiszen nem tudni, mennyi jön még. [Csendesen nevet.]

R. F.: – Hát, tudja, valami ilyesmit mondott egy éve is... És íme, itt vagyunk egy esztendővel később, és újra a születésnapját ünnepeljük.

D. E.: – Igen, hát persze. De azért a 81 és a 82 között nincs túl nagy különbség. Ki tudja. Mindenesetre ebben az életkorban már a sír szélén áll az ember... [Csendesen nevet.]

R. F.: – Nos, talán beszéljünk inkább kellemesebb dolgokról...

D. E.: – Miért, ez nem annyira kellemetlen! Úgy értem, mindannyiúnknak meg kell halnia egyszer. [Flynn zavarban: „Igen...”] Ez teljesen természetes dolog. Ugyan már, csak fel kell készülni rá! [Csendesen, dadogva:] Végző soron az már egy ajándék [habozva] az már Isten ajándéka, ha ilyen életkort érünk meg, hiszen olyan sokan meghalnak sokkal előbb.

R. F. [óvatosan]: – Az elmúlt év jó éve volt, mester, úgy tudom. Utazott. Beszélne egy kicsit róla, elmesélné, hogy merre járt és mit csinált?

D. E.: – Nem utaztam annyit, amennyit régebben. Sőt szerintem nem is volt olyan sok a múlt évben. Jártam Buffalóban, zenekarral játszottam egy magyar egyesületnek, és aztán Miami-ban voltam, az ottani zenekarral játszottam két koncertet (kellemes volt – ez volt az első alkalom,

* Az interjút Roy Flynn, a Florida State University rádióadóinak (WFSU) munkatársa készítette az idős zeneszerzővel 1959. július 27-én. A szöveget lejegyezte, magyarra fordította és magyarázó jegyzetekkel ellátta Kusz Veronika. A felvétel és angol nyelvű lejegyzése, valamint a szöveghez közölt fotóillusztrációk eredetije elérhető az MTA BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum Dohnányi-gyűjteményében. Az interjú kétnyelvű közreadása további beszélgetésekkel együtt a várhatóan 2019-ben megjelenő, *Dohnányi válogatott írásai és nyilatkozatai* (közr. Kusz Veronika) című kötetben lesz elérhető, melynek munkálatait az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatja.

¹ Dohnányi Ernő 1949 októberétől haláláig, 1960 februárjáig volt a tallahassee-i Florida State University zeneszerzés- és zongora professzora.

hogy zenekarral játszottam Miami-ban). És természetesen megvolt éves athens-i látogatásom, Ohio-ban. Ez volt a tizenegyedik, három hetes volt.²

R. F.: – Mikor utazik, hogyan teszi: repül?

D. E.: – Csakis repülök, mégpedig a feleségemmel.³ Mindig a feleségemmel megyek, s mindig repülővel utazunk. Bár valójában ez az egyetlen módja annak, hogy kijusson az ember Tallahassee-ből, hisz csak két vonat van: egy New Orleansba, s egy Jacksonville-be, ez minden. És busszal pedig nem utazom – nagyon kimerítő. Marad a repülés.

R. F.: – Élete során láthatta, ahogy a légi közlekedés egész ötlete elindult, és eljutott a jelenig, amikor teljes körben elfogadottá vált. Régen amikor koncertekre utazott hogyan tette?

D. E.: – Akkor természetesen vonattal utaztam. Tudja, vonatok mindenfelé voltak, gőzmozdonyok...

R. F.: – És két város között? Feltételezem, hogy lovaskocsival is kellett mennie.

D. E.: – Igen, azzal is, a rövid távolságokra.

R. F.: – Manapság a zenészeknek lehetőségük van sokkal nagyobb területet bejárni, és gondolom, több koncertet tudnak adni, mint régen.

D. E.: – Igen, de azért napi egynél több koncertet nem tud az ember adni. [Nevet.] Azt hiszem, annyi bőven elég. Volt persze olyan, hogy mintegy 100 hangversenyt adtam egy évadban – az bőven elég.⁴ [Flynn: „Hát persze, igen.”] Nem is vágytam többre. Van egy határa a dolognak. Viszont említette, hogy láttam, miként fejlődött a repülés, ez igaz, mivel az első repülésemre még egy hőlégballonon került sor.⁵

R. F.: – Ó, emlékszem, amikor erről beszélt egy tv-műsorban – imádtam azt a történetet! Elmesélné megint, kérem?

D. E.: – 1904-ben történt, s akkoriban a repülőgéppel való repülés csupán álom volt, tudja. Nagyon távol voltunk tőle. Néhány mérnök persze már törte a fejét a probléma megoldásán, és mind abban reménykedtünk, hogy eljön majd az idő, de a probléma nagyon távol állt a megoldástól. És ott volt a hőlégballon, ami, úgy gondolom, néhány tekintetben sokkal kedvesebb volt a repülőgépnél.

R. F.: – Milyen tekintetben volt az?

D. E.: – Kedvesebb volt, mert romantikusabb volt... arra repült az ember, amerre a szél vitte. Csak azt lehetett szabályozni, hogy magasabban vagy alacsonyabban repüljön.

R. F.: – Nem lehetett irányítani.

D. E.: – Nem lehetett irányítani, a szél volt az irány. És ami csodálatos, hogy a legnagyobb vihar közepén... csak repül az ember a széllal, és nem is érzi, mert benne van a szélben.

R. F.: – Milyen fajta ülésben repült? A kosárszerű dologban?

² Dohnányi Tallahassee-n kívül adott koncertjei az 1958/59-es évadban: 1958. október 24. – Buffalo, New York (a Hungarian Freedom Fighters rendezvénye); 1959. február 8–9. – Miami, Florida; 1959. április 19., 26. – Athens, Ohio. Ez utóbbi helyszínen az amerikai évtized során minden évben megfordult.

³ Harmadik felesége, Zachár Ilona (1909–1988), akivel az 1930-as évek vége óta alkotott egy párt és aki társa volt az emigrációs években,

⁴ Kovács Ilona adatai szerint 90 volt a legmagasabb szám, mégpedig az 1920/1921-es évadban a Beethoven-évfordulóhoz kapcsolódva. Lásd: „Dohnányi Ernő zongoraművészi pályája I. rész: 1897–1921”, in *Dohnányi Évkönyv 2005*, szerk. Sz. Farkas Márta, Gombos László (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2006) 63–150.

⁵ Dohnányi előszeretettel elevenítette fel ezt a történetet, s az is tudható, hogy a *Winterreigen* c. zongoraciklus (op. 13) egyik darabját, a *Szférák zenéjét* ez az utazás inspirálta.

D. E.: – Igen, olyasmi. Egy kosár és négy ember fér el benne. A mellkasig ért föl, és a léggömb maga hatalmas volt és nyitott – annak kellett lennie, máskülönben szétrobbant volna, amikor olyan magasságba ér, ahol a levegő már sokkal ritkább.

R. F.: – Értem: a nyomás miatt megduzzadt volna a ballon.

D. E.: – És az egyetlen dolog, amit szabályozni tudott az ember, hogy kicsit magasabbra repüljön.

R. F.: – S azt hogy kell csinálni?

D. E.: – Ó, nagyon egyszerű. Ha fel akart az ember menni, volt rengeteg zsákocská a kosárban, és ha azokat kidobta, a kosár könnyebb lett, felrepült. És ha le akart valaki jönni, volt egy kötél, amivel ki lehetett nyitni a ballont a tetején és kiengedni a gázt, és akkor lejött.

R. F.: – Elhiszem, hogy nagyszerű érzés lehetett.

D. E.: – Persze én már relatíve későn repültem ilyen módon, hiszen a repülés hirtelen nagyon sokat fejlődött az első világháború alatt. Azelőtt kissé primitív

volt. Láttam a Wright-fivérek repülni, a monoplánt, aztán a biplánt, és óriási dolog volt, amikor Blériot átszelte az angol csatornát, és később, amikor Lindbergh ment át. [Flynn: „Ó, igen, emlékszem arra.”] Aztán a második világháború tökéletesre fejlesztette a repülést. Azon tűnődöm, akar-e valaki másképp utazni, mint repülőgéppel, hiszen gyors és kényelmes. (Fotó: A Dohnányi-házaspár Balázs Frigyesékkal repülőtéren.)

R. F.: – Repült már sugárhajtású géppel?

D. E.: – Csak azokkal a propelleres sugárhajtásúakkal, amelyek az Easter Airline-nak vannak, valami csodálatosak. Emlékszem, hogy az Atlanta–New York távolság pontosan két óra. Elképesztő!

R. F.: – Az. [Derülten.] Hát most aztán jó kis reklámot csináltunk a repülőtársaságoknak meg a légiközlekedésnek! Az utazáson kívül a kommunikációs csatornák változásáról akartam kérdezni: a rádióról például és a lemezfelvételekről. Biztos vagyok benne, hogy már érett művész volt, amikor a rádió és a felvételek megjelentek.

D. E.: – Tanúja voltam a rádió elterjedésének. Először 1921-ben játszottam stúdióban.⁶ Abban az évben Európában még nem volt rádió, de itt, az Államokban már igen. A stúdió a Waldorf Astoria Hotelben volt [New York], a tetején, a harmincadikon (vagy nem tudom hány emelet volt). És a közvetítés New Yorkból történt, tehát a hang New Yorkból New Yorkba ment, és New Yorkból sugároztak. Namármost emlékszem, hogy szörnyen primitív, és roppant kényelmetlen volt az egész. Bezártak egy apró szobába – ha valaki ismeri ezt a rádiót, nagyjából a harmada volt ennek. Csak egy szoba egy zongorának, és szinte semmi

⁶ Más adatok szerint zongoraművészként először 1922-ben játszott a New York-i Astoria szálló stúdiójában, majd 1925-ben a New York State Symphony Orchestrát dirigálta rádiófelvételen (New York-i WEAJ rádió). Dohnányi egyébként 1931-ben lett a Magyar Rádió Zenei Osztályának vezetője, ettől kezdve heti rendszerességgel szerepelt a rádióban.

más. Ha bement az ember, olyan érzése volt, mintha valaki a torkát szorongatná, meg akarná fojtani, mivel tele volt függönnyel és lámpával, tudja. És a hangzás az meg egyszerűen... úgy értem... [keresi a szavakat]

R. F.: – Nagyon halott volt, gondolom.

D. E.: – *Nagyon* halott. A zongora nyitva volt és a mikrofon mindig egy huzalon lógott fölötte. És az embernek meg kellett küzdenie a játékkal, hiszen semmi nem szólt. [Flynn: „Hát igen, értem.”] És kezdetben úgy gondolták a rádiónál, hogy a hangnak száraznak kell lennie, nem szabad pedálozni. Ez sokáig tartott, addig a felfedezésig, amíg közvetíteni kezdtek termekből, koncerttermekből. Az sokkal jobb és kellemesebb volt, mint a stúdióközvetítések. S akkor rájöttek, hogy természetes hangon kell játszanunk, és többé nem fojtogattak.

R. F.: – Gondolom, ma is ez a cél: megpróbálni olyan hangzást létrehozni, hogy hangversenyteremben érezzük magunkat.

D. E.: – Igen, igen. Manapság már egy kis visszhangot adnak hozzá akkor is, ha a terem akusztikája száraz, mert úgy sokkal kellemesebb. *(Fotó: Dohnányi a Magyar Rádióban vezényel, 1932.)*

R. F.: – Hallott már sztereó felvételt?

D. E.: – Igen, hallottam sztereó felvételt pár saját darabomról három éve, 1956-ban, amikor a Victrolánál csináltam felvételeket Londonban, s akkor mutattak nekem belőle.⁷ Hát az persze valami csodálatos!

R. F.: – Tehát saját zenéjét hallotta sztereó felvételeken.

D. E.: – Néhány saját művemet Londonban, igen. [Flynn: „Ez nagyon izgalmas!”] És az, amit itt hallottam sztereó felvételt, nem volt olyan jó, mint a londoni. Az ott Londonban egész egyszerűen elképesztő volt!

R. F.: – Ezek hozzáférhetőek?

D. E.: – Azok lesznek. Ezeket a zongoradarabok, amelyeket a Victrolával rögzítettem Londonban 8 vagy több hónapja elérhetőek Európában, és itt is meg lehet őket kapni, ha ír a Victrolának, elküldik.

R. F.: – Azt tudtam, hogy a standard felvételek elérhetőek hazánkban is, de nem volt tudomásom arról, hogy a sztereók is.

D. E.: – Igen, mostanában hallottam, hogy a sztereók is megérkeznek.

R. F.: – De csodálatos!

D. E.: – Igen. Nem tudom, mikor.

R. F.: – Úgy érzi, hogy a rádió és a felvételek jó hatással voltak a zene közönségére, úgy érzi, hogy ezek több emberrel szeretették meg a zenét?

⁷ Dohnányi 1956 augusztusában játszott lemezre Londonban saját szóló zongora (EMI ALP 1552–1553, kiadás: 1958), illetve zongora–zenekari műveiből (EMI 7-63183-2; His Mater’s Voice ALP 1514, Royal Philharmonic, vez. Sir Adrian Boult, kiadás: 1956).

D. E.: – Természetesen ez a helyzet, igen, úgy gondolom. Mivel sok embernek van rádiója és vannak felvételei, hallgatják őket, és néha jó zenét hallgatnak, tudja, és eljön az idő, hogy elkezdik a komoly zenét preferálni sok más zene helyett. Jó dolog, hogy a rádió és a lemezek sok-sok emberrel megszerették a zenét, ami nem volt korábban így. De amit nem szeretek, hogy a zenét tanuló diákok egy felvétel után mennek.

R. F.: – Tehát hogy utánozzák?

D. E.: – Utánozzák. Az már egy más dolog. A tanulónak meg kell próbálnia eljutnia ugyanoda csakis a darab interpretációján keresztül. És aztán a tanár javíthatja. Nagyon gyakran megtörténik velem, hogy meg kell kérdeznem egy diákot: melyik felvételt hallgatta. [Csendesen nevet.] *(Fotó: Dohnányi amerikai tanítványai körében.)*

R. F.: – De nem lehetséges, hogy egy diák néha nem tudatosan utánoz, tehát például egyszerűen magába szívja a technikát, vagy valaki más interpretációját egy felvételtől, de nem azért, mert utánozni akarja?

D. E.: – Hát igen, de még akkor is úgy vélem, ha valaki éppen tanul egy darabot, nem szabad senkit, semmilyen felvételen meghallgatnia, tudja. Meg kell próbálniuk... [habozva]

R. F.: – Igen, hallottam olyasmit színésznőkről például, akik szerepet kaptak egy-egy induló show-ban, hogy nem mentek el megnézni azokat a színészeket, akik a Broadwayen játszották ugyanazt a szerepet, mivel a maguk módján akarták játszani.

D. E.: – Ez nagyon helyes.

R. F.: – Igen, akkor értem a hasonlóságot.

D. E.: – Persze, ez a zenében is így van. És néha meg nem is a jó felvételt választják. Volt egy mulatságos esetem egy itteni városban, nem mondom meg, hol, és a karmester nevét sem. Tíz éve volt, a *Gyermekdal-variációimat* játszottam, azt hiszem, és a karmester a zenekarral a fisz-moll szvitet adta elő.⁸ A próbán mondtam neki pár apróságot, mondtam, hogy ezt kicsit lassabban, azt kicsit gyorsabban vegye, ilyesmit. A válasz úgy szólt: „Nem tehetem.” Erre én: „hogyhogy nem teheti?” „Mert az emberek azt fogják gondolni, hogy nem ismerem a művet.” „Hogyhogy?” „Hát mert a felvételen úgy van.” [Flynn nevet.] Akkor megkérdeztem tőle, milyen felvételt hallott, megmondta, és utána meghallgattam – természetesen csupa rossz tempó. Látja, egy felvételt Szentírásnak tekinteni nyilvánvaló hiba. És amit a diákok csinálnak, mint azt ez a példa mutatja, a karmester is csinálja. Persze nem a híres karmesterek közül való volt.

R. F.: – Talán olyasmi lehet ez, mint hogy az emberek mondják: olvastam az újságban, láttam valahol, vagy hallottam egy felvételen – szóval egyfajta általános elképzelés.

D. E.: – Hát igen, de a művészeknek nem szabad ezt elfogadnia.

R. F.: – Nem, persze nem. Mi a helyzet a televízióval? Van lehetősége sokat nézni televíziót?

⁸ Feltehetőleg az 1949. január 23-i davenporti (Iowa) hangversenyéről van szó, melyen Oscar Anderson karmester vezényelte a Tri-City Symphony Orchestrát.

D. E.: – Azt kell mondanom, egyáltalán nem nézek televíziót, és nagyon ritkán hallgatók rádiót, nagyon ritkán lemezeket. [Zavartan nevet.] Tudja, nincs időm.

R. F.: – Nagyon sűrű a programja, ugye?

D. E.: – Igen. És a televízióknak, azt kell mondjam, nagyon sok hátránya és veszélye van. Csakis oktatásra való.

R. F.: – Hogy érti a veszélyeket?

D. E.: – Veszély például az, hogy a televízió a házhoz jön, és a gyerekek a családdal leülnek elé, nem csinálnak mást egész nap, mint hallgatják és nézik. És olykor nem vagyok rajongója – legalábbis gyerekek számára – a cowboy-filmeknek, meg efféle dolgoknak sem. Mert nem gondolom, hogy túl jó lenne a nevelés szempontjából. Azt tanulják belőle, hogy lelőni valakit normális dolog, hogy lelőhetsz valakit, és a cowboy, aki ezt teszi, hős lesz – és ennek vannak veszélyei, tudja.

R. F.: – Természetesen, de ez a televízió rossz használata. Nos, nagyjából egy éven belül, a következő születésnapjára, az egyetemnek is lesz saját televíziós csatornája.

D. E.: – Igen. Természetesen a liberalizmus és a szabadság nagyon jó és üdvös dolog. De ilyen dolgokban, úgy gondolom, az államnak meg kellene tiltatnia dolgokat, csakis azon oknál fogva, mert veszélyesek.

R. F.: – A nyáron leadtunk párszor egy beszélgetést, melyben valaki rámutatott, hogy a britek és más országok is szabályozzák a televízió sugárzás mennyiségét, mivel úgy vélik, hogy még akkor is, ha jó értelemben használják, van valami veszélyes abban, ahogy az emberek ülnek és bámulnak egy tv-készülékkel. [Dohnányi: „Hát ez az.”] A mi televíziós csatornánk filozófiája, reményeink szerint, hogy arra készítsük az embereket, nézzenek televíziót, majd hogy hagyják ott, menjenek el a könyvtárba vagy beszélgetni, és miután pár más dolgot csináltak, jöjjenek vissza a tv-készülékhez. [Dohnányi: Igen, igen.]

Nos, Mester, nagyszerű volt beszélni önnel, sok témát érintettünk a léghajótól a televízióig [Dohnányi nevet]. A mai napon műsorkezdéstől műsorzárásig játsszuk műveit, egy kis részt abból a nagyszerű életműből, amelyet a világnak adott – ez elég különös módja valaki megünneplésének persze, hogy visszaadunk egy kicsit abból, amit ő adott a világnak, de mégis reméljük, hogy örömét leli benne. A hallgatóink mindenesetre biztosan örömeiket fogják lelteni benne. Még egyszer engedje meg, hogy boldog születésnapot kívánjak!

D. E.: – Nagyon szépen köszönöm.

R. F.: – És egyeztessünk egy időpontot mához egy évre – visszajövünk és beszélünk azokról a jó dolgokról, amelyek 1959 hátralévő részében és 1960-ban történni fognak önnel.⁹

⁹ Dohnányi 1960. február 9-i halála miatt a következő születésnap interjúra már nem kerülhetett sor.